

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در سازمان‌یافتگی شخصیت نوجوانان و جوانان

مهدی مزیدی^{۱*}، فاطمه باقریان^۲، سوسن نودهی^۳ و پگاه نجات^۴

دریافت مقاله: ۹۴/۰۱/۰۷؛ دریافت نسخه نهایی: ۹۴/۰۸/۲۹؛ پذیرش مقاله: ۹۴/۰۸/۳۰

چکیده

هدف: هدف پژوهش تعیین سه نوع هویت ملی، دینی و مدرن به صورت آشکار و ضمنی بود. روش: روش پژوهش همبستگی و جامعه آماری نوجوانان و جوانان شهرهای یزد و ساری به تعداد ۵۴۶۰۲ نفر بود. تعداد ۱۶۸ نفر به روش در دسترس انتخاب شد. برای جمع‌آوری اطلاعات به روش آشکار از پرسشنامه‌های سنجش هویت ملی، هویت دینی رحیمی‌نژاد و احمدی (۱۳۷۴) و هویت مدرن حاتمی (۱۳۹۰) و برای سنجش ضمنی، از آزمون رایانه‌ای تداعی ضمنی (نجات و حاتمی، ۱۳۹۱) استفاده شد. یافته‌ها: نتایج در ماتریس همبستگی نشان داد رابطه هویت‌های ملی و مدرن در دو سطح آشکار و ضمنی مثبت معنادار و ارتباط میان هویت‌های ملی و دینی با هویت مدرن در سطح آشکار، منفی معنادار است، هرچند در سطح ضمنی رابطه‌ای بین آن‌ها یافت نشد. طبق نتایج تحلیل واریانس، در سطح آشکار نمره‌های زنان تنها در هویت‌های دینی و ملی به طور معناداری بالاتر از مردان بود. در سطح ضمنی سنجش هویت نیز تنها تفاوت معنادار در بالاتر بودن هویت مدرن جوانان مازندرانی از نوجوانان مازندرانی بود. نتیجه‌گیری: این نتایج می‌تواند در شناخت ساختار هویتی فعلی نوجوانان و جوانان ایرانی کمک کننده باشد و از آن در برنامه‌های تربیتی موثر در رابطه با هویت استفاده شود.

کلیدواژه‌ها: شخصیت، نوجوانان، هویت ملی، هویت مدرن، هویت دینی

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران
Email: mahdimazidi1990@gmail.com

۲. استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳. دانشجوی کارشناسی‌ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۴. دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

مقدمه

انسان همواره به دنبال شناخت هویت خود و تلاش برای پاسخ‌گویی به پرسش «من کیستم؟» بوده است (لیب‌کاند، ماهونن، ورجونن و جاسینسکا-لاهی، ۲۰۱۵). شکل‌گیری هویت منسجم و پایدار، به‌عنوان مهم‌ترین جنبه رشد روانی و اجتماعی در دوره نوجوانی و جوانی صورت می‌گیرد (کروگر، ۲۰۱۵). هویت پدیده‌ای شخصی، ارتباطی و جمعی است و از چند لایه یا سطح از جمله هویت ملی، دینی و مدرن تشکیل شده است (سفیری و نعمت‌الهی، ۱۳۹۱).

از متغیرهای موثر بر هویت، جنس است. پژوهش‌های مربوط به تفاوت‌های جنس در رشد هویت، نتایج بسیار متفاوتی را در برداشته است. این‌گونه تفاوت‌ها در انواع مختلف هویت نیز میان دو جنس مشاهده شده است. به‌عنوان مثال برخی از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که زنان از هویت ملی و دینی قوی‌تری نسبت به مردان برخوردارند در حالی که برخی از پژوهش‌ها به این نتیجه دست نیافته‌اند (موحد و کاووسی، ۱۳۹۰). جغرافیا نیز از متغیرهای موثر بر هویت است و بسیاری از جنبه‌های حس افراد از خودشان را مشخص می‌کند (پاتاچینی و زنو، ۲۰۱۶). تاثیر جغرافیا بر انواع هویت نیز از جمله بر هویت ملی نیز نشان داده شده است (کاپلان و هرب، ۲۰۱۱).

هویت ملی به‌عنوان تصویری تعریف می‌شود که شامل تعلق داشتن شخص به یک اجتماع ملی، دلبستگی عاطفی به این اجتماع و ادراک حقوق و وظایف عضو بودن در این گروه است (لا، لم و لونگ، ۲۰۱۰). هویت ملی به‌عنوان مفهومی مرکب و چند رکنی در نظر گرفته شده که در سطح ذهنیت و رفتار یک‌یک شهروندان قابل بررسی و جست‌وجو است (هارتگن و آپفینگر، ۲۰۱۴؛ گانجویی و زیانگدونگ، ۲۰۱۴). در رابطه با هویت ملی، عبدالهی (۱۳۸۹) بعد از فراتحلیل مقاله‌های موجود در ایران، تقلیل‌گرایی بینشی و روشی، به‌معنی سعی در تحلیل هویت ملی با یک یا چند عامل محدود، آن هم با روشی خاص را اصلی‌ترین و عمده‌ترین ضعف منابع موجود در این‌باره می‌داند.

هویت دینی، نوعی از هویت جمعی است که دربرگیرنده باورها، ارزش‌ها و اعتقادات دینی است. می‌توان هویت دینی را دست یافتن فرد به مجموعه‌ای از اصول و عقاید دینی در گروه‌های مذهبی ویژه دانست، به‌طوری‌که بخشی از شخصیت او شود و نسبت به آن‌ها اعتقاد و شناخت پیدا کند (کیسر، ۲۰۱۵). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هویت دینی بخش مهمی از هویت افراد است. به‌ویژه در ایران که سرگذشت ایرانیان چه قبل و چه بعد از اسلام با ادیان توحیدی گره خورده است (محمدرضایی، قلی‌زاده، آقایی و طغیانی، ۲۰۱۱).

در کنار هویت دینی و ملی، هویت دیگری نیز به نام هویت مدرن در اثر گسترش و سرعت دسترسی به دیگر فرهنگ‌ها به‌ویژه فرهنگ‌های غربی به‌وجود آمده است (فوران، لین و زیوکویک، ۲۰۰۷). هویت مدرن، هویتی است که در عصر جدید و با اقتباس از الگوی جدید زندگی در

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در...

کشورهای صنعتی شکل گرفته و با ویژگی‌های مادی‌گرایی همراه است (حاتمی، ۱۳۹۰). تعریف هویت در طول سال‌ها دست‌خوش تغییراتی شده است، به‌عنوان مثال در جدیدترین کتاب مرجع شوارتز، لویسکس و وینولز (۲۰۱۱) درباره هویت، این پدیده به‌عنوان پاسخ‌های آشکار و ضمنی افراد به سوال "من کیستم؟" تعریف شده است. استفاده از کلمه ضمنی در این تعریف، بدان معنا است که افراد لزوماً به تمام ابعاد مرتبط با هویت خویش آگاهی هوشیارانه ندارند. گاورونسکی (۲۰۱۰) بیان می‌کند که بیشتر فرضیه‌هایی که فرد در رابطه با خود شکل می‌دهد، فعالیت‌های خودکار یا شهودی را در برمی‌گیرد. حتی در برخی نظریه‌های جدید اجتماعی-شناختی، هویت به‌عنوان نظریه ضمنی از فرد، مفهوم‌پردازی شده است (بری و استراچان، ۲۰۱۲؛ فایفی، ۲۰۱۳). ابعاد ضمنی و ناآشکار هویت را نمی‌توان با ابزارهای معمول و سنتی سنجش هویت که به‌صورت آشکار طراحی شده‌اند به‌خوبی سنجید و استفاده از ابزارهای سنجش ضمنی برای این منظور مفیدتر به‌نظر می‌رسد.

اندازه‌گیری‌های ضمنی که از مهم‌ترین پیشرفت‌های حوزه شناخت اجتماعی بوده‌اند، از محدودیت‌های ابزارهای خودسنجی و خودگزارش‌دهی از جمله اثر بالای میانگین و محدودیت‌های درون‌نگری رنج نمی‌برند (پیچ، یوشیدا، اسپنسر، زانا و استیل، ۲۰۱۱). در واقع، شکل‌گیری اندازه‌گیری‌های ضمنی، یکی از مهم‌ترین پیشرفت‌ها در پژوهش شناخت اجتماعی در دهه گذشته بوده و به‌طور روزافزونی مورد توجه و علاقه پژوهشگران قرار گرفته است (هافمن، گاورونسکی، گشوندنر، اشمیت و منفرد، ۲۰۰۵؛ نجاتی، ۱۳۹۲). ابزارهای سنجش ضمنی به‌گونه‌ای طراحی شده‌اند که حتی اگر آزمودنی متوجه شود که این آزمون‌ها چه چیزی را اندازه می‌گیرد، باز هم به سختی می‌تواند نمره‌هایش را کنترل کند. بنابراین این ابزارها برای سنجش جنبه‌هایی که افراد از آن‌ها آگاه نیستند و یا نمی‌خواهند به‌طور مستقیم گزارش دهند سودمندی ویژه‌ای دارد (لوس، نون، رابینسون و ویگل، ۲۰۱۵؛ گاورونسکی، ۲۰۱۰).

از نقدهایی که می‌توان بر عموم پژوهش‌های صورت گرفته در رابطه با هویت وارد نمود، استفاده آن‌ها از روش‌های اندازه‌گیری آشکار است این در حالی است که شوارتز و همکاران (۲۰۱۱) تاکید می‌کنند که برای رسیدن به درکی درست و غنی از مساله پیچیده هویت، نیاز به استفاده از روش‌های گوناگون و جدید است. نوآوری پژوهش حاضر در استفاده از آزمون تداعی ضمنی، سنجش هویت در دو نسل جوان و نوجوان و در دو جنس برای نخستین بار بود، همچنین با توجه به تفاوت جغرافیایی، اقلیمی و آب و هوایی آشکار میان دو شهر ساری و یزد، این دو شهر از لحاظ جنبه‌های مختلف هویت مقایسه شد. به‌علاوه سنجش به هر دو صورت ضمنی و آشکار صورت گرفت تا ارزیابی بهتری از تغییرپذیری پاسخ‌ها به‌دست آید. پژوهش حاضر به‌دنبال پاسخ به سوال‌های زیر بود.

۱. آیا هویت‌های ملی، دینی و مدرن در نسل نوجوانان با نسل جوان تفاوت دارد؟
۲. آیا مقادیر حاصل از روش‌های سنجش آشکار و ضمنی هویت‌ها تفاوت دارد؟
۳. آیا هویت‌های ملی، دینی و مدرن در دو جنس و در دو شهر یزد و ساری تفاوت دارد؟
۴. آیا هویت‌های دینی، ملی و مدرن با یکدیگر ارتباط دارند؟
۵. آیا سطوح آشکار و ضمنی هویت با یکدیگر ارتباط دارند؟

روش

پژوهش حاضر همبستگی و جامعه آماری نوجوانان و جوانان دو شهر یزد و ساری بودند. تعداد گروه نوجوانان در شهر یزد ۲۶۵۹۷ دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی و در شهر ساری ۲۸۰۰۵ دانش‌آموز بود. پژوهش به صورت طرحی سه عاملی سازمان یافت. عوامل آن عبارت از جنس مرد و زن، گروه سنی نوجوان ۱۴ تا ۱۹ سال و جوان ۲۵ تا ۳۵ سال، و منطقه جغرافیایی یزد و مازندران بود. با توجه به تاثیر منطقه جغرافیایی بر هویت که قبلاً بدان اشاره شد، دو شهر یزد و ساری به دلیل تفاوت‌های واضح در شرایط جغرافیایی انتخاب شد. تعداد ۱۶۸ نفر با هماهنگی و رضایت به روش نمونه‌گیری در دسترس آزمون شد. پرایس و ژانگیانی (۲۰۱۳) حداقل تعداد نمونه را برای هر سلول بین ۱۰ تا ۱۵ نفر بیان می‌کنند که با توجه به این مساله، در پژوهش حاضر تعداد افراد در هر یک از حالت‌های ممکن (سلول) از ترکیب سه عامل جنس، منطقه جغرافیایی و گروه سنی، بین ۱۷ تا ۲۶ نفر محاسبه شد. همچنین تعداد نمونه پژوهش حاضر با تعداد نمونه پژوهش‌های مشابه انجام شده قابل مقایسه و از کفایت لازم برخوردار بود (به‌عنوان مثال کمیجانی، مظاهری، حاتمی، شکری و نجات، ۱۳۹۳؛ حاتمی، ۱۳۹۰). ملاک‌های ورود پژوهش حاضر شامل سن، سلامت جسمی و روانی بود. ناتوانی در استفاده از هر دو دست و استفاده از کامپیوتر برای تکمیل آزمون تداومی ضمنی به‌عنوان ملاک خروج تعیین شد.

ابزار پژوهش

۱. پرسشنامه هویت ملی. این پرسشنامه ۱۴ سوالی توسط رحیمی‌نژاد و احمدی (۱۳۷۴) برای بررسی هویت نوجوانان و جوانان، بر پایه مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای $= 1$ کاملاً مخالف تا $= 5$ کاملاً موافق ساخته شده است؛ و برداشت مثبت فرد از جنبه‌های مختلف ایران را می‌سنجد. ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه $0/81$ به دست آمده و روایی سازه آن با روش تحلیل عاملی مورد تایید قرار گرفته است (رحیمی‌نژاد و احمدی، ۱۳۷۴). در پژوهش حاضر میزان پایایی به روش آلفا $0/85$ به دست آمد.

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در...

۲. **پرسشنامه هویت مدرن.** این پرسشنامه ۳۱ سوالی نخستین بار توسط حاتمی در سال ۱۳۹۰ طراحی شده است و هویت مدرن افراد یعنی پایبندی افراد به سبک زندگی مدرن را می‌سنجد. روایی و پایایی این مقیاس پس از اجرا در مورد ۵۴۸ نفر بررسی و تعیین شده است. همچنین علاوه بر تحلیل عاملی برای کسب اطمینان از روایی سازه، از روش آلفای کرونباخ برای تعیین ضریب پایایی نیز استفاده شده که ۰/۸۴ گزارش شده است (حاتمی، ۱۳۹۰). آزمودنی باید پاسخ‌های خود را در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت علامت‌گذاری کند که با کاملاً مخالفم = ۱ شروع و با کاملاً موافقم = ۵ ختم می‌شود. در پژوهش حاضر میزان پایایی درونی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۶۲ به دست آمد.

۳. **پرسشنامه هویت مذهبی.** این پرسشنامه ۳۲ سوالی نخستین بار توسط رحیمی نژاد و احمدی (۱۳۷۴)، بر پایه نمره‌گذاری لیکرت پنج گزینه‌ای از کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵ ساخته شده است. روایی سازه این پرسشنامه با روش تحلیل عاملی تایید و ضریب آلفای کرونباخ آن ۰/۹۰ گزارش شده است که نشان‌دهنده پایایی بالای آن است (رحیمی نژاد و احمدی، ۱۳۷۴). در پژوهش حاضر میزان آلفای کرونباخ آن ۰/۹۳ به دست آمد.

۴. **آزمون تداعی ضمنی^۱.** برای سنجش سه هویت دینی، ملی و مدرن به‌طور ضمنی، از یک آزمون مطرح در حوزه شناخت اجتماعی به نام آزمون تداعی ضمنی (گرینوالد، مک‌قی و شوارتز، ۱۹۹۸) استفاده شد. این آزمون کامپیوتری که یک تکلیف طبقه‌بندی واژه‌ها در دسته‌های مشخص است و زمان واکنش را ثبت می‌کند، برای اندازه‌گیری و مقایسه قوت پیوندهای میان مفاهیم مختلف در ذهن افراد ساخته شده است. در این پژوهش از نسخه فارسی این آزمون (نجات و حاتمی، ۱۳۹۱) استفاده شد که پایایی آن قابل قبول و مشابه با مقادیر به دست آمده برای نسخه خارجی است (هاشمی پور، حیدری، فتح‌آبادی و نجات، ۱۳۹۱). آزمون تداعی ضمنی از دو بلوک اصلی و ۷ مرحله تشکیل شده است. تعداد کوشش‌ها در مراحل چهار و پنج و هفت، ۴۰ و در بقیه ۲۰، و مدت زمان میان کوشش‌ها ۲۵۰ میلی‌ثانیه است. از سه آزمون تداعی ضمنی هویتی این پژوهش، پیشتر در پژوهش حاتمی (۱۳۹۰) استفاده شده است. به‌عنوان نمونه‌ای برای طرز کار این آزمون، در آزمون هویت دینی، به میزانی که سرعت پاسخگویی فرد به مرحله "من هستم-دینی" (من نیستم-غیردینی) از مرحله "من نیستم-دینی" (من هستم-غیردینی) بیشتر باشد، هویت وی دینی‌تر محسوب می‌شود. در این پژوهش ترتیب دو بلوک اصلی برای هر آزمون تداعی ضمنی در زیرگروه‌ها موازنه‌سازی متقابل شد.

---

۱. implicit association test

شیوه اجرا. آزمون‌ها پس از توضیحات لازم به آزمودنی‌ها و امضای رضایت‌نامه توسط آن‌ها برای شرکت در پژوهش اجرا شد. در گروه نوجوانان، ابتدا هماهنگی‌های لازم با چهار دبیرستان دخترانه و پسرانه در ساری و یزد انجام و سپس آزمون‌ها به صورت تک‌نفره در یک اتاق ساکت اجرا شد. برای گروه جوانان نیز آزمون‌ها در کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های مازندران و یزد و با فرایندی مشابه گروه نوجوانان انجام شد. سه آزمون تداعی ضمنی با ترتیب تصادفی و پیش از پرسشنامه‌ها اجرا و نمره‌های افراد در هر آزمون تداعی ضمنی بر اساس روش پیشنهادی گرینوالد، نوزک و بناجی (۲۰۰۳) محاسبه شد.

یافته‌ها

میانگین سن آزمودنی‌های نوجوان ۱۷/۰۶ در دامنه سنی بین ۱۴ تا ۱۹ و انحراف معیار ۱/۳۹ سال و میانگین سن آزمودنی‌های جوان ۲۹/۶۳ با کمینه ۲۵ و بیشینه ۳۵ و انحراف معیار ۳/۳۳ سال بود. آزمودنی‌های دو منطقه تفاوت معناداری از لحاظ سن با یکدیگر نداشتند ($p = ۰/۶۷۴$ ، $F(۱ و ۱۶۶) = ۰/۱۱$ ، $p = ۰/۷۳۸$)، از نظر سطح تحصیلات، در آزمودنی‌های نوجوان، ۸۸/۸ درصد دیپلم و زیردیپلم و ۵/۶ درصد دانشجوی کارشناسی بودند و در آزمودنی‌های جوان، ۴۱/۴ درصد دیپلم و زیردیپلم و ۵۵/۲ درصد کارشناسی و بالاتر بودند.

جدول ۱. آمار توصیفی مربوط به متغیرهای اصلی پژوهش

سنجش آشکار (پرسشنامه)		سنجش ضمنی (آزمون تداعی ضمنی)		متغیر
میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
۵۷/۶۳	۷/۷۲	۰/۸۷	۰/۳۶	هویت ملی
۱۳۶/۷۴	۱۵/۲۹	۰/۸۰	۰/۳۹	هویت دینی
۹۲/۸۰	۹/۵۵	۰/۵۳	۰/۴۷	هویت مدرن

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، بزرگی و کوچکی میانگین و انحراف معیار هر هویت در رابطه با انواع دیگر هویت در دو نوع سنجش آشکار و ضمنی متفاوت است.

جدول ۲. همبستگی بین متغیرهای اصلی پژوهش

	۱	۲	۳	۴	۵
۱. هویت دینی آشکار	-				
۲. هویت ملی آشکار	۰/۶۵**	-			
۳. هویت مدرن آشکار	-۰/۴۷**	-۰/۳۴**	-		
۴. هویت دینی ضمنی	-۰/۰۶	-۰/۱۰	۰/۰۱	-	
۵. هویت ملی ضمنی	۰/۰۴	-۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۴۵**	-
۶. هویت مدرن ضمنی	-۰/۰۶	-۰/۰۴	۰/۱۴	۰/۱۳	۰/۱۴

* $P < ۰/۰۵$ ** $P < ۰/۰۱$

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در...

در جدول ۲ مشاهده می‌شود رابطه بین دو نسخه ضمنی و آشکار هویت مربوطه به سطح معناداری نرسیده است. در میان هویت‌های آشکار، هویت دینی رابطه مثبت با هویت ملی دارد و هویت مدرن با هر دو هویت ملی و دینی رابطه منفی دارد. در میان هویت‌های ضمنی، تنها رابطه معنادار مربوط به رابطه مثبت بین هویت دینی و هویت ملی است.

جدول ۳. چولگی و کشیدگی متغیرهای اصلی پژوهش

سطح آشکار هویت		سطح ضمنی هویت				
دینی	ملی	مدرن	دینی	ملی	مدرن	
چولگی	-۰/۱۸۵	۰/۱۴۹	-۰/۶۵۵	۰/۳۲۸	۰/۴۸۰	
کشیدگی	۱/۱۴	۰/۸۰۳	۰/۳۸۲	۱/۷۲	۱/۶۲	-۰/۰۳
هویت دینی		هویت ملی		هویت مدرن		
آشکار		آشکار		آشکار		ضمنی
چولگی	-۰/۱۸۵	-۰/۲۷۷	۰/۱۴۹	۰/۳۲۸	-۰/۶۵۵	۰/۴۸۰
کشیدگی	۱/۱۴	۱/۷۲	۰/۸۰۳	۱/۶۲	۰/۳۸۲	-۰/۰۳

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد، تمام متغیرها کجی و کشیدگی کمتر از |۲| دارند. تاباچنیک و فیدل (۱۹۹۶) معتقدند که اگر کجی و کشیدگی کم‌تر از |۲| باشد، نیازی به تبدیل مقیاس‌ها نیست.

جدول ۴. نتایج آزمون لون برای بررسی همگنی واریانس‌های خطا

سطح آشکار هویت		سطح ضمنی هویت				
دینی	ملی	مدرن	دینی	ملی	مدرن	
آماره لون	۱/۱۷	۰/۳۶	۰/۷۶	۰/۸۷	۱/۱۸	۰/۵۹
معناداری	۰/۳۲	۰/۹۲	۰/۶۲	۰/۵۳	۰/۳۱	۰/۷۶
هویت دینی		هویت ملی		هویت مدرن		
آشکار		آشکار		آشکار		ضمنی
آماره لون	۱/۱۷	۰/۸۷	۰/۳۶	۱/۱۸	۰/۷۶	۰/۵۹
معناداری	۰/۳۲	۰/۵۳	۰/۹۲	۰/۳۱	۰/۶۲	۰/۷۶

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد نتایج آزمون لون برای هیچ‌یک از متغیرها معنادار نیست و بنابراین همگنی واریانس‌ها برای تمامی انواع هویت‌ها و هم در دو سطح آشکار و ضمنی برقرار است.

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس با سه عامل منطقه، نسل و جنس بر انواع هویت دینی

هویت دینی ضمنی				هویت دینی آشکار				
مجددوار اتا	F	آزادی ۲	مجددوار تاریخ ۳	مجددوار اتا	F	آزادی ۲	مجددوار تاریخ ۳	
۰/۰۰۱	۰/۱۲	۱	۰/۰۲	۰/۰۰۱	۰/۳۸	۱	۸۴/۲۰	منطقه
۰/۰۰۲	۲/۲۵	۱	۰/۳۵	۰/۰۱	۱/۷۴	۱	۳۸۸/۱۹	نسل
۰/۰۱	۱/۳۰	۱	۰/۲۰	۰/۰۵	۲۰**	۱	۲۰۵/۲۷	جنس
					۹/	۶		
۰/۰۰۱	۰/۲۲	۱	۰/۰۳	۰/۰۱	۱/۳۸	۱	۳۰۷/۵۱	منطقه × نسل
۰/۰۰۱	۰/۰۱	۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۲	۱	۴/۹۱	منطقه × جنس
۰/۰۱	۰/۷۰	۱	۰/۱۱	۰/۰۱	۱/۰۶	۱	۲۳۷/۷۹	نسل × جنس
۰/۰۰۱	۰/۰۰	۱	۰/۰۰۱	۰/۰۱	۰/۸۶	۱	۱۹۲/۲۶	منطقه × نسل
								نسل × جنس
		۱۵۰	۰/۱۶			۱۶۰	۲۲۳/۵۵	خطا

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

در جدول ۵ مشاهده می‌شود در هویت دینی آشکار، فقط اثر اصلی جنس معنادار است و زن‌ها نمره‌های بالاتری نسبت به مردها دارند. در مورد هویت دینی ضمنی هیچ‌یک از اثرات معنادار نبود.

جدول ۶. نتایج تحلیل واریانس با سه عامل منطقه، نسل و جنس بر هویت ملی آشکار و ضمنی

هویت ملی ضمنی				هویت ملی آشکار				منبع تغییر
مجددوار اتا	F	آزادی ۲	مجددوار تاریخ ۳	مجددوار اتا	F	آزادی ۲	مجددوار تاریخ ۳	
۰/۰۰۱	۰/۵۰	۱	۰/۰۷	۰/۰۰۱	۰/۲۴	۱	۱۴/۴۸	منطقه
۰/۰۰۱	۰/۴۹	۱	۰/۰۶	۰/۰۱	۰/۸۷	۱	۵۱/۷۳	نسل
۰/۰۱	۰/۹۴	۱	۰/۱۲	۰/۰۲	۴/۰۱*	۱	۲۳۸/۲۱	جنس
۰/۰۱	۱/۹۹	۱	۰/۲۶	۰/۰۱	۰/۹۹	۱	۵۹/۰۲	منطقه × نسل
۰/۰۰۱	۰/۲۱	۱	۰/۰۳	۰/۰۰۱	۰/۱۸	۱	۱۰/۶۵	منطقه × جنس
۰/۰۰۱	۰/۰۰	۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۵۶	۱	۳۳/۲۵	نسل × جنس
۰/۰۰۱	۰/۲۸	۱	۰/۰۴	۰/۰۰۱	۰/۲۱	۱	۱۲/۳۹	منطقه × نسل × جنس
		۱۵۲	۰/۱۳			۱۶۰	۵۹/۴۷	خطا

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

جدول ۶ نشان می‌دهد در هویت ملی آشکار، اثر اصلی جنس معنادار است، و مردها نمره کمتری نسبت به زن‌ها دارند. در مورد هویت ملی ضمنی هیچ‌یک از اثرات معنادار نبود.

جدول ۷. نتایج تحلیل واریانس با سه عامل منطقه، نسل و جنس بر انواع هویت مدرن

منبع تغییر		هویت مدرن آشکار				هویت مدرن ضمنی			
		میانگین	درجه	F	مجذور	میانگین	درجه	F	مجذور
		مجذورات	آزادی		اتا	مجذورات	آزادی		اتا
منطقه		۴۰/۲۴	۱	۰/۴۸	۰/۰۰۱	۰/۱۸	۱	۰/۸۷	۰/۰۱
نسل		۲۳۳/۵۵	۱	۲/۶۰	۰/۰۲	۰/۰۷	۱	۰/۳۵	۰/۰۰۱
جنس		۲۸۷/۳۷	۱	۳/۱۹	۰/۰۲	۱/۳۹	۱	۶/۷۱*	۰/۰۴
منطقه × نسل		۱۳۵/۵۰	۱	۱/۵۱	۰/۰۱	۱/۲۴	۱	۵/۹۸*	۰/۰۴
منطقه × جنس		۷۶/۳۴	۱	۰/۸۵	۰/۰۱	۰/۳۱	۱	۱/۴۸	۰/۰۱
نسل × جنس		۳۹/۱۵	۱	۰/۴۳	۰/۰۰	۰/۳۱	۱	۱/۴۸	۰/۰۱
منطقه × نسل × جنس		۵۴/۹۸	۱	۰/۶۱	۰/۰۰۱	۰/۱۵	۱	۰/۷۳	۰/۰۱
خطا		۹۰/۰۱	۱۶۰			۰/۲۱	۱۵۲		

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

جدول ۷ نتایج تحلیل واریانس سه‌راهه با عوامل منطقه، نسل و جنس را در مورد هویت‌های مدرن ضمنی و آشکار نشان می‌دهد. چنان‌که مشاهده می‌شود در مورد هویت مدرن آشکار هیچ‌کدام از اثرات معنادار نبود. اما در مورد هویت مدرن ضمنی، اثر اصلی جنس و نیز اثر تعاملی منطقه × نسل معنادار بود. اثر جنس به گونه‌ای بود که زن‌ها کمتر از مردها مدرن بودند. در پیگیری اثر تعاملی منطقه × نسل، آزمون اثرات ساده نشان داد در حالی‌که در آزمودنی‌های یزدی، دو نسل تفاوت معناداری از بابت هویت مدرن ضمنی با یکدیگر نداشتند. در آزمودنی‌های مازندرانی، جوان‌ها نسبت به نوجوان‌ها نمره‌های بالاتری در آزمون هویت مدرن ضمنی کسب کردند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش، حاکی از رابطه مثبت معنادار میان هویت ملی و دینی در سطوح آشکار و ضمنی بود. این نتیجه با یافته‌های موحد و کاووسی (۱۳۹۰) و انجدانی (۱۳۹۰) همسواست که به این نتیجه دست یافتند که متغیر دینداری بالاترین رابطه و بالاترین قدرت تبیین‌کنندگی را با هویت ملی داراست. باتمانی (۱۳۸۴) و غفوری کله (۱۳۸۴) نیز رابطه مثبت معنادار بین دو هویت دینی و ملی را گزارش کردند. در تبیین این یافته می‌توان گفت که دین مشترک در جامعه، موجبات افزایش اشتراکات مردم را فراهم می‌سازد و به تقویت باور مبتنی بر شناخت خود به‌عنوان عضوی از گروه ملی منجر می‌شود. مولدن، مک‌لاکلین و ترو (۲۰۰۷) از بررسی مقاله‌های دانش‌آموزان درباره ملیت خویش نتیجه گرفتند که نوجوانان در بیان ویژگی‌های هویت ملی خویش به جنبه‌های مذهبی نیز توجه نشان می‌دهند. همچنین این امر نشانگر آن است که با وجود فراگیر

شدن و نفوذ گسترده مدرنیته، هنوز گرایش‌ها و ارزش‌های دینی نقش غیرقابل انکاری در شکل‌گیری و رشد هویت ملی نوجوان‌ها و جوان‌ها ایفا می‌کند، بنابراین در تقابل دیدن دو هویت اسلامی و ایرانی مطابق واقع نیست و لازم است تا به همسویی و تعامل این دو نوع هویت توجه شود.

نتیجه دیگر این پژوهش نشان‌دهنده نمره‌های بالاتر زنان به‌صورت معنادار در هویت دینی آشکار بود. این یافته با پژوهش‌های پاشا و فلاح‌زاده (۱۳۹۱)، جوادی‌یگانه و عزیزی (۱۳۸۷) و عباسی قادری (۱۳۸۶) همسو است. به‌نظر می‌رسد زن‌ها در کل نسبت به مردها اعتقادات دینی قوی‌تری دارند، دستورات دینی را در زندگی روزمره بیشتر رعایت می‌کنند و از هوش معنوی بالاتری برخوردارند (مزیدی و حیدری، ۱۳۹۲). همچنین زن‌ها در هویت ملی نیز به‌طور معناداری نمره‌های بالاتری نسبت به مردها به‌دست آوردند. از دلایل این مساله می‌توان به همراهی و هم‌پوشی قابل توجه بین هویت ملی و هویت دینی نیز اشاره کرد.

در پژوهش حاضر به‌غیر از بالاتر بودن میزان هویت مدرن ضمنی در جوانان مازندران نسبت به نوجوان‌ها، تفاوت معنادار دیگری بین دو نسل دیده نشد. این یافته بر خلاف نتایج پژوهش حاتمی (۱۳۹۰) است که در آن بین دو نسل بزرگسال و جوان از نظر هویت‌های مختلف در دو سطح آشکار و ضمنی تفاوت یافت شد. این اختلاف در نتایج را می‌توان ناشی از متفاوت بودن ویژگی‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش دانست. تمام شرکت‌کنندگان پژوهش حاتمی (۱۳۹۰) مونث و از جامعه دانشگاهی بودند. عبادالهی چنزق و مددی (۲۰۱۳) نشان دادند که زمانی که دختران ایرانی وارد دانشگاه می‌شوند، میزان انعطاف‌پذیری در هویت سنتی آن‌ها افزایش می‌یابد و این افزایش با کاهش میزان مذهبی بودن و هویت دینی همراه است. با این حال شاید با احتیاط بتوان استنباط نمود که امروزه شباهت نسل نوجوان و جوان به یکدیگر از نظر ساختار هویتی، بیشتر از این شباهت در نسل‌های جوان و بزرگسال به یکدیگر است.

یافته دیگر این پژوهش نشان‌دهنده ارتباط معنادار منفی میان هویت ملی و دینی با هویت مدرن در سطح آشکار بود، اما در سطح ضمنی رابطه‌ای بین این دو نوع هویت مشاهده نشد. یافته حاضر تاییدکننده این است که در جامعه ایرانی گذار از هویت سنتی به هویت مدرن با موانعی روبه‌رو است که نمایانگر تفاوت این دو هویت از نظر درون‌مایه یعنی روحیه جمع‌گرایی و فردگرایی و جنبه روحانی و ماتریالیستی آن است (نیازی و شفائی‌مقدم، ۱۳۹۱). در تبیین رابطه منفی بین هویت دینی و ملی با مدرن، می‌توان رابطه معکوس مظاهر هویت مدرن و مدرنیته را با مسائل و نمادهای دینی و ملی در نظر گرفت. به‌عنوان مثال پژوهش‌ها نشان داده‌اند که نسبی‌گرایی و فردگرایی که هر دو از مظاهر هویت مدرن هستند با هویت دینی رابطه معکوس دارد، مدرنیته با مفاهیمی چون حق‌محوری، معترض بودن، انتقاد، شکاکیت و آزادی، انسان‌محوری و نسبی‌گرایی

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در...

به اعتقاد برخی از اندیشمندان با برخی از مفاهیم در اسلام همچون تکلیف‌محوری، مطلق‌گرایی، تسلیم و ایمان در تعارض است (فوران و همکاران، ۲۰۰۷). با این حال و با وجود تمام مسائل و تقابل‌های ظاهری در سطح آشکار، بین هویت مدرن با هویت ملی و دینی در سطح ضمنی این رابطه منفی یافت نشد که نشان‌دهنده این است که با تمام تضادهای موجود، این دو هویت در سطحی درونی‌تر و عمیق‌تر به سمت ادغام شدن و یکپارچگی بیشتر با هم در حرکت هستند و ساختار شخصیتی جوانان و نوجوانان امروزی را بیشتر می‌توان دارای ساختاری موزاییکی دانست، نه سلسله‌مراتبی.

از دلایل توضیح‌دهنده این مساله می‌توان به یکی از ویژگی‌های شناختی ایرانیان اشاره داشت که استرنبرگ و استرنبرگ (۲۰۱۲) در دستنامه روان‌شناسی شناختی خود بیان می‌کنند؛ که به‌طور کلی آسیایی‌ها تحمل بیشتری در داشتن همزمان چندین عقیده متناقض دارند و در طول زمان به دنبال امتزاج و ترکیب آن‌ها در جهت حل تعارض هستند در حالی‌که اروپایی‌ها و آمریکایی‌ها انتظار دارند تا سیستم اعتقادی‌شان بدون تعارض و با یکدیگر همسو باشند.

رفتار نسل نوجوان و جوان امروز بر اساس ترکیبی موزاییکی از هویت دینی، ملی و مدرن شکل می‌گیرد (حاتمی، ۱۳۹۰). نتایج پژوهش حاضر نیز از الگوی موزاییکی بودن هویت حمایت کرد و نه الگوی سلسله‌مراتبی که در آن یک بعد هویت در محور و در راس دیگر ابعاد قرار می‌گیرد. این یافته شامل ابعاد کاربردی نیز می‌شود. به‌عنوان مثال، برنامه‌ریزان آموزش و پرورش، والدین، معلم‌ها و همچنین مشاوران و روان‌درمانگران لازم است به هر سه بعد هویت و رفتارهای همراه با آن‌ها در آموزش توجه کنند. نمودهای رفتاری این ابعاد مختلف هویت را در تعارض با یکدیگر نبینند، بلکه در تنیدگی با هم در نظر بگیرند، این مساله منجر به درک بهتر نوجوان‌ها و جوان‌ها می‌شود و روابط با آن‌ها را بهبود می‌بخشد. همچنین می‌توان یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه را در برنامه‌های آموزشی در رابطه با هویت گنجانده و حتی در پژوهش‌های بعدی تاثیر برنامه آموزشی را بر اساس الگوی موزاییکی هویت بررسی کرد. از طرف دیگر بهتر است در محتوای کتاب‌های درسی ابعاد مختلف هویت در نظر گرفته شود، مساله‌ای که در حال حاضر مورد غفلت قرار گرفته است (لقمان‌نیا، خامسان، آیتی و خلیفه، ۱۳۸۹).

پژوهش حاضر دارای برخی محدودیت‌ها از جمله این‌که روش نمونه‌گیری از نوع در دسترس بود. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران بعدی از روش‌های دیگر نمونه‌گیری استفاده کنند. محدودیت دیگر عدم بررسی جنبه‌های مختلف انواع هویت بود، بررسی ابعاد مختلف هویت با نگاه به جنبه‌های آن‌ها می‌تواند تصویر روشن‌تری ارائه کند. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی ابعاد هویت با توجه به ابعاد مختلف‌شان مورد سنجش ضمنی قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود در

پژوهش‌های آتی، اطلاعات جمعیت‌شناختی بیشتری همچون وضعیت اقتصادی-اجتماعی و یا ویژگی‌های والدین آموذنی‌ها را نیز به منظور تحلیل دقیق‌تر ارزیابی شود.

منابع

- انجدانی حسینی، مریم. (۱۳۹۰). نقش دینداری و رسانه‌ها در پیش‌بینی هویت ملی نوجوانان و جوانان شهر تهران. *مطالعات قدرت نرم*. زمستان، ۱(۴): ۹۶-۵۳.
- باتمانی، لیلیا. (۱۳۸۴). *بررسی رابطه احساس عدالت توزیعی و هویت ملی در بین جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال* شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (س).
- پاشا، ابراهیم، و فلاح‌زاده، محمدهادی. (۱۳۹۱). بررسی هویت دینی و ملی نوجوانان و جوانان شهر تهران با تاکید بر گروه مرجع. *مطالعات ملی*. زمستان، ۱۳(۴): ۱۵۶-۱۳۱.
- جوادی‌یگانه، محمدرضا، و عزیزی، جلیل. (۱۳۸۷). هویت فرهنگی و اجتماعی در بین جوانان شهر شیراز با توجه به عامل رسانه. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*. پاییز، ۱(۳): ۱۸۳-۲۱۳.
- حاتمی، امیرجلال. (۱۳۹۰). *سازمان‌یافتگی شخصیت از منظر هویت‌های ملی، مذهبی، مدرن در دو نسل*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته روان‌شناسی عمومی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهیدبهبشتی.
- رحیمی‌نژاد، عباس، و احمدی، علی‌اصغر. (۱۳۷۴). *مطالعه تحلیلی و علی‌هویت‌یابی نوجوانان ایرانی و رابطه آن با ساخت اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی خانواده در دانش‌آموزان دختر و پسر نوجوان تهرانی*. طرح پژوهشی معاونت پرورشی آموزش و پرورش تهران.
- سفیری، خدیجه، و نعمت‌الهی، زهرا. (۱۳۹۱). جهانی شدن و هویت دینی با تاکید بر تفاوت جنسیتی. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*. پاییز، ۱۰(۳): ۶۶-۳۹.
- عباسی قادری، مجتبی. (۱۳۸۶). بررسی رابطه استفاده از اینترنت و هویت دینی کاربران. *فصلنامه مطالعات و توسعه رسانه*. بهار، ۱۸(۱): ۵۰-۴۰.
- عبدالهی، محمد. (۱۳۸۹). هویت ملی در ایران (فرا تحلیل مقاله‌های فارسی موجود). *فصلنامه علوم اجتماعی*. پاییز، ۹(۵۰): ۳۵-۱.
- غفوری‌کله، سیده معصومه. (۱۳۸۴). *بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تاکید بر تاثیر خانواده بر آن*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (س).
- کمیحانی، امیرحسین، مظاهری، محمدعلی، حاتمی، جواد، شگری، امید، و نجات، پگاه. (۱۳۹۳). سازمان‌یافتگی پارادایم‌گونه هویت دینی و مدرن در هویت نسل جوان. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*. تابستان، ۴(۱۴): ۱۴۲-۱۲۷.

سطوح آشکار و ضمنی هویت‌های دینی، ملی و مدرن در...

لقمان‌نیا، مهدی، خامسان، احمد، آیتی، محسن، و خلیفه، مجتبی. (۱۳۹۰). شناسایی مولفه‌های هویت ملی در برنامه‌های درسی بر اساس روش داده بنیاد. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*. زمستان، ۱۰(۴۰): ۳۳-۵۶.

مزیدی، مهدی، و حیدری، محمود. (۱۳۹۳). ارتباط بین هوش معنوی و سبک مکانیزم‌های دفاعی. *فصلنامه تحقیقات روان‌شناختی*. پاییز، ۶(۲۳): ۴۶-۵۸.

موحد، مجید، و کاووسی، فرزانه. (۱۳۹۰). عوامل فرهنگی-اجتماعی مرتبط با هویت ملی نوجوانان شهر اهواز، مطالعه موردی دانش‌آموزان شهر اهواز. *فصلنامه مطالعات ملی*. تابستان، ۱۲(۲)، پیاپی ۴۶: ۱۱۳-۱۳۲.

نجات، پگاه، و حاتمی، جواد. (۱۳۹۱). بررسی آزمون تداعی ضمنی (IAT): مقایسه بین‌سازه‌ای و راهبردهای پاسخ‌دهی آزمودنی‌ها. *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*. بهار، ۱۴(۱): ۷۵-۸۷.

نجات، پگاه، و حاتمی، جواد. (۱۳۹۱). تاثیرپذیری از تصورات قالبی جنسیتی در شغل‌گزینی: تمایز بین دانشجویان ریاضی فنی و علوم انسانی. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*. تابستان، ۶(۲) پیاپی ۲۲: ۱۰۷-۱۲۲.

نجاتی، وحید. (۱۳۹۲). تصمیم‌گیری پرخطر در موقعیت‌های اجتماعی: طراحی آزمون ضمنی و معرفی ویژگی‌های روان‌سنجی آن. *فصلنامه روان‌شناسی کاربردی*. بهار، ۷(۱)، پیاپی ۲۵: ۱۱۴-۱۰۱.

نیازی، محسن، و شفائی‌مقدم، الهام. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر رسانه‌های جمعی در گرایش به هویت ملی مطالعه موردی شهروندان شهرستان کاشان در سال ۱۳۹۰. *مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*. تابستان، ۲(۱): ۹۹-۱۲۷.

هاشمی‌پور، حمید، حیدری، محمود، فتح‌آبادی، جلیل، و نجات، پگاه. (۱۳۹۱). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آزمون تداعی ضمنی عزت نفس. *فصلنامه مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی*. بهار، ۱(۱): ۳۳-۴۸.

Berry, T. R., & Strachan, S. M. (2012). Implicit and explicit exercise and sedentary identity. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 83(3): 479-484.

Chanazanagh, H. E., & Madadi, H. (2013). University and Change in Iranian Young Women's Identity: A Case Study on Female Students of Tehran and Rasht Universities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82(0): 232-237.

Foran, J., Lane, D., & Zivkovic, A. (2007). *Revolution in the making of the modern world: Social identities, globalization, and modernity*. New York, :Routledge Press.

Fyfe, C. M. (2013). Explicit and implicit attitudes of Scottish and Maltese children to national identity. *National Identities*, 15(2): 177-211.

Gawronski, B. Payne, B. K. (2010). *Handbook of implicit social cognition*. New York: The Guilford Press.

- Greenwald, A. G., Nosek, B. A., & Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the Implicit Association Test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology* (85): 197-216.
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. K. L. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology* (74): 1464-1480.
- Guanghai, Z., & Xiangdong, L. (2014). National Identity Crisis in Developing Countries in the Global Age and Its Causes. *Social Sciences in China*, 35(2): 174-188.
- Hartgen, K., & Opfinger, M. (2014). National identity and religious diversity. *Kyklos*, 67(3): 346-367.
- Hofman, W., Gawronski, B., Gschwendner, T., Le, H. & Schmitt, Manfred. (2005). A meta-analysis in the correlation between the implicit association test and explicit self-report. *Personality and social psychology bulletin*. 31(10): 1369-1385.
- Kaplan, D. H., & Herb, G. H. (2011). How geography shapes National Identities. *National Identities*, 13(4), 349-360.
- Keiser, S. H. (2015). Religious identity and the perception of linguistic difference: The case of Pennsylvania German. *Language & Communication*, 42(0): 125-134.
- Kroger, J. (2015). Identity in Childhood and Adolescence. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)* (pp. 537-542). Oxford: Elsevier.
- Lau, P. W., Lam, M. H., Leung, B. W. (2010). National Identity and the Beijing Olympics: School Children's Responses in Mainland China, Taiwan & Hong Kong, *Procedia Social and Behavioral Sciences* (41): 6729-6738.
- Liebkind, K., Mähönen, T. A., Varjonen, S., & Jasinskaja-Lahti, I. (2015). Ethnic Identity, Psychology of. In J. D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)* (pp. 113-117). Oxford: Elsevier.
- Lowes, S., Nunn, N., Robinson, J. A., & Weigel, J. (2015). Understanding ethnic identity in Africa: Evidence from the Implicit Association Test (IAT). *American Economic Review*, 105(5), 340-345.
- Mohammadrezaie, E., Gholizadeh, A., Aghaei, A., & Toghyani, M. (2011). The Effect of Cultural Capital of Families on Youth Religious Identity. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30(0): 1736-1741.
- Muldoon, O., McLaughlin, K., & Trew, K. (2007). 'Adolescents' perceptions of national identification and socialization'. *British Journal of Developmental Psychology*, 25(4): 579-594.
- Patacchini, E., & Zenou, Y. (2016). Racial identity and education in social networks. *Social Networks*, 44, 85-94.

- Peach, J. M., Yoshida, E., Spencer, S. J., Zanna, M. P., & Steele, J. R. (2011). Recognizing discrimination explicitly while denying it implicitly: Implicit social identity protection. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(2): 283-292.
- Price, P., Jhangiani, R. (2013). *Research Methods in Psychology*. California: Routledge Press.
- Schwartz, S. J., Luyckx, K., & Vignoles, V. L. (Eds.). (2011). *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer.
- Sternberg, R. J., & Sternberg, K. (2012). *Cognitive Psychology*. six edition, United States of America, Wadsworth Publications.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (1996). *Using multivariate statistics*. New York: Happer Collins College.

***

پرسشنامه هویت ملی

کاملاً موافقم	مواقفم	فقری ندارم	مخالقم	کاملاً مخالفم	سوال‌ها	ردیف
۵	۴	۳	۲	۱	تمدن ایرانی یکی از برجسته‌ترین تمدن‌های جهان است.	۱
۵	۴	۳	۲	۱	علی رغم مشکلاتی که در ایران وجود دارد دوست دارم در ایران زندگی کنم.	۲
۵	۴	۳	۲	۱	اگر علیه کشور ایران توطئه نشده بود امروز شاهد پیشرفت‌های زیادی در کشور بودیم.	۳
۵	۴	۳	۲	۱	هیچ ملتی به اندازه ملت ایران صبور نیست.	۴
۵	۴	۳	۲	۱	ما ایرانی‌ها به لحاظ نظامی یکی از قوی‌ترین و سلحشورترین ملت‌ها هستیم.	۵
۵	۴	۳	۲	۱	از دیدن موزه ایران باستان لذت می‌برم.	۶
۵	۴	۳	۲	۱	خدمات مصدق در ملی شدن نفت مورد احترام من است.	۷
۵	۴	۳	۲	۱	از موفقیت دانش‌آموزان ایرانی در مسابقات علمی و فرهنگی لذت می‌برم.	۸
۵	۴	۳	۲	۱	ایرانیان سهم عظیمی در رشد فرهنگ بشری داشتند.	۹
۵	۴	۳	۲	۱	انقلاب اسلامی ایران برای همیشه باعث افتخار ملت ایران است.	۱۰
۵	۴	۳	۲	۱	به نظر من آرزوی زندگی کردن در کشورهای غربی، آرزوی ایرانیان وطن فروش است.	۱۱
۵	۴	۳	۲	۱	از دیدن آثار تاریخی ایران مانند تخت جمشید و شوش احساس غرور می‌کنم.	۱۲
۵	۴	۳	۲	۱	اگر جنگ عراق به ایران تحمیل نشده بود، امروز شاهد پیشرفت‌های اقتصادی زیادی در کشور بودیم.	۱۳
۵	۴	۳	۲	۱	دوست دارم همیشه ضرب المثل‌های ایرانی به کار ببرم.	۱۴

***

پرسشنامه هویت دینی

ردیف	سوال‌ها	کاملاً مخالفم	مخالفم	ظرفی ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۱	اسلام باعث رهایی و عزت ما شده است.	۱	۲	۳	۴	۵
۲	من سعی می‌کنم حقایق بیشتری در مورد دین بفهمم.	۱	۲	۳	۴	۵
۳	ای کاش همه مردم دنیا مسلمان بودند.	۱	۲	۳	۴	۵
۴	من تمام نمازهایم را اول وقت می‌خوانم.	۱	۲	۳	۴	۵
۵	دین از حق حمایت می‌کند.	۱	۲	۳	۴	۵
۶	از این‌که مسلمانم خوشحالم	۱	۲	۳	۴	۵
۷	اعتقاد داشتن به دین احساس امنیت می‌دهد.	۱	۲	۳	۴	۵
۸	باید به مسلمانان لبنان در برابر اسرائیل کمک کرد.	۱	۲	۳	۴	۵
۹	انقلاب اسلامی ایران برای همیشه باعث افتخار ملت است.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۰	مراکز دینی و مساجد جایگاه مناسبی برای شخصیت فرداست.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۱	به مطالعه تاریخ صدر اسلام علاقه دارم.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۲	کاش می‌توانستم قرآن را با صوت زیبا بخوانم.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۳	قوانین و احکام مذهبی مطابق با طبیعت انسانی است.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۴	اغلب در ماه رمضان، محرم و احیا به مسجد می‌روم.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۵	دوست دارم قرآن بخوانم.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۶	عدالت بدون مذهب و خدا امکان‌پذیر نیست.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۷	انسان باید قسمتی از درآمد خود را در راه خدا انفاق کند.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۸	خوشحالم که مسلمانم و به آن افتخار می‌کنم.	۱	۲	۳	۴	۵
۱۹	میل به جاودانگی وجود دین را ضروری می‌کند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۰	سختی در راه دین بسیار خوشایند است.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۱	از شنیدن قرائت قرآن لذت می‌برم.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۲	اشخاص مذهبی دارای روحیه آرامش بخش‌تری هستند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۳	دخترها در مقابل محارم خویش باید لباس مناسبی بپوشند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۴	مذهب در بسیاری از مذهب‌ها و نیات انسان تاثیر مثبت دارند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۵	حمایت از مردم فلسطین وظیفه ماست.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۶	عبادت بسیاری از مشکلات ما را حل می‌کند.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۷	من در دفاع از دین بسیار جدی هستم.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۸	اعتقاد به معاد و روز رستاخیز برای خوب زیستن ضروری است.	۱	۲	۳	۴	۵
۲۹	هر قدر انسان عالم‌تر شود به مذهب گرایش بیشتری دارد.	۱	۲	۳	۴	۵
۳۰	دوست دارم برای زیارت به مشهد بروم.	۱	۲	۳	۴	۵
۳۱	قرآن به‌عنوان یک کتاب ارزشمند باید راهنمای عمل مردم قرار گیرد.	۱	۲	۳	۴	۵
۳۲	وظیفه ماست که به هم کیشان خود کمک کنیم.	۱	۲	۳	۴	۵

***

پرسشنامه هویت مدرن

کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالفم	کاملاً مخالفم	سوال‌ها	ردیف
۵	۴	۳	۲	۱	مردم در انتخاب نماینده باید کاملاً آزاد باشند.	۱
۵	۴	۳	۲	۱	ویژگی اصلی انسان کامل استقلال فردیست.	۲
۵	۴	۳	۲	۱	زندگی ساده گذشته را به زندگی مدرن ترجیح می‌دهم.	۳
۵	۴	۳	۲	۱	دموکراسی عملی برای فریب مردم است.	۴
۵	۴	۳	۲	۱	به وجود جن اعتقاد دارم.	۵
۵	۴	۳	۲	۱	نمود اینترنت خلل چندانی در زندگی من ایجاد نمی‌کند.	۶
۵	۴	۳	۲	۱	دیدن برنامه‌های تبلیغی مدل لباس لذتی ندارد.	۷
۵	۴	۳	۲	۱	تمام مدیران ارشد باید با رای مردم انتخاب شوند.	۸
۵	۴	۳	۲	۱	لزومی ندارد ما خود را با قوانین بین‌المللی همراه کنیم.	۹
۵	۴	۳	۲	۱	در تضاد بین دین و دموکراسی باید طرف دموکراسی را گرفت	۱۰
۵	۴	۳	۲	۱	زندگی روستایی را به زندگی شهری ترجیح می‌دهم.	۱۱
۵	۴	۳	۲	۱	ساعتی از روز را صرف وب گردی می‌کنم.	۱۲
۵	۴	۳	۲	۱	هر عاملی در برابر آزادی قرار بگیرد شکست می‌خورد، حتی عدالت.	۱۳
۵	۴	۳	۲	۱	مضرات تکنولوژی بیشتر از استفاده‌های آن است.	۱۴
۵	۴	۳	۲	۱	مشکلات مردم در جوامع دموکراتیک کمتر از جوامع غیردموکراتیک است.	۱۵
۵	۴	۳	۲	۱	گاندی را شخصی انسان دوست و اخلاق‌گرا می‌دانم.	۱۶
۵	۴	۳	۲	۱	یکی از راه‌های دفع بلا صدقه دادن است.	۱۷
۵	۴	۳	۲	۱	زندگی بدون لپ‌تاب شخصی برایم سخت است.	۱۸
۵	۴	۳	۲	۱	از گشت زدن در پاساژها و مراکز خرید لذت می‌برم.	۱۹
۵	۴	۳	۲	۱	شهر را سمبلی از تمدن و پیشرفت نمی‌دانم.	۲۰
۵	۴	۳	۲	۱	دین یک باور و عقیده شخصی است.	۲۱
۵	۴	۳	۲	۱	والدین حق ندارند وارد حریم خصوصی فرزندان شوند.	۲۲
۵	۴	۳	۲	۱	دموکراسی کمکی به زندگی بشر نمی‌کند.	۲۳
۵	۴	۳	۲	۱	فرهنگ‌ها باید با یکدیگر مراوده داشته باشند.	۲۴
۵	۴	۳	۲	۱	ماهواره و اینترنت باعث سرد شدن کانون خانواده می‌شوند.	۲۵
۵	۴	۳	۲	۱	در زندگی شهری رفاه بیشتری است تا زندگی روستایی.	۲۶
۵	۴	۳	۲	۱	جهانی شدن باعث فرار مغزها از کشور می‌شود.	۲۷
۵	۴	۳	۲	۱	در دنیای امروز داشتن وبلاگ شخصی یک نیاز جدید است.	۲۸
۵	۴	۳	۲	۱	بی بند و باری زاینده جوامع لیبرال (آزادی خواه) است.	۲۹
۵	۴	۳	۲	۱	آشنایی با فرهنگ‌ها باعث از بین رفتن فرهنگ ما می‌شود.	۳۰
۵	۴	۳	۲	۱	دیدن برنامه تبلیغی مدل لباس لذتی ندارد.	۳۱

***

سه آزمون تداعی ضمنی هویت دینی، ملی و مدرن و کلمه‌های موجود در هر یک

کلمه‌های موجود در دسته‌های "من هستم" و "من نیستم" در سه آزمون تداعی ضمنی بر اساس اطلاعات شخصی آزمودنی ساخته می‌شود و آن‌چه در جدول زیر ارائه شده متعلق به یک آزمودنی فرضی است. برای آشنایی بیشتر با این آزمون، اجرای آن و دریافت بازخورد شخصی به آدرس اینترنتی زیر مراجعه کنید.

<https://implicit.harvard.edu/implicit/selectatest.html>

ردیف	من هستم	من نیستم	دینی	غیردینی	ملی	غیرملی	مدرن	غیرمدرن
۱	۲۱ ساله	۵۰ ساله	نماز	میکنده	تخت جمشید	هیمالیا	اینترنت	کدخدا
۲	متولد ۸ فروردین	متولد ۲۹ خرداد	روزه	شهوة	خلیج فارس	اهرام مصر	ماهواره	چارقد
۳	متولد فروردین	متولد خرداد	امام رضا	نزول خواری	نوروز	دوبی	موبایل	چرتکه
۴	متولد ۱۳۶۷	متولد ۱۳۴۰	مسجد	بت‌پرستی	فرش	زبان روسی	ایمیل	کوزه
۵	ساکن ایران	ساکن مکزیک	قرآن	عیاشی	دماوند	کریسمس	تکنولوژی	مکتب‌خانه
۶	متولد یزد	متولد پاریس	دعا	قمار	شاهنامه	اورست	بوتیک	رعیت
۷	راست دست	چپ دست	حجّ عمره	رقاصی	آبگوشت	شکسپیر	پیتزا	طاقچه
۸	مرد	زن			زبان فارسی	پاریس	دموکراسی	کُرسی
۹	ساکن تهران	ساکن برلین					ی	

***